

**AGRARIAN EDUCATION OF UKRAINE: PSYCHOLOGICAL,
PEDAGOGICAL, AND ECONOMIC ASPECTS**

**АГРАРНА ОСВІТА УКРАЇНИ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ
ТА ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ**

Vasulyeva Olena¹

Fugelo Pavlina²

DOI: http://dx.doi.org/10.30525/978-9934-571-27-5_7

Abstract. The article focuses on problematic issues of training specialists in agricultural colleges and universities of Ukraine. Such important factors influencing this process as reformation of the agrarian sector of the state production and implementation of the provisions of the Bologna Convention in the country's education system is analyzed. Our research is based on the psychological, pedagogical, and economic aspects.

Methodologically, our investigation is based on the psychological principles and provisions of a systematic approach to understanding the individual, activity approach to the development of personality, and on the readiness of the individual to learn. Also, a set of interrelated methods was used: theoretical – for analysis, comparison, generalization, and systematization of reference material on the issues of agrarian education in Ukraine and Eastern European countries; empirical – observation and discussion in order to identify the students' attitude towards the content and organization of the training process; expert methods – for obtaining comparative assessments; system analysis methods – to determine the most effective methods to manage the system of agrarian education; group formation method – to identify factors that affect the level of professional knowledge and the level of learning satisfaction.

Reliability of the main conclusions of the article is strengthened by methodological validation of its starting positions, the use of the complex

¹ Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Professional Education,
Podilskyi State Agrarian Engineering University, Ukraine

² Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance,
Podilskyi State Agrarian Engineering University, Ukraine

Agrarian education of Ukraine: psychological, pedagogical, and economic...

complementary methods, adequate to the purpose and objectives of the investigation, quantitative and qualitative analysis of the material and its relevance to the actual situation.

The purpose of the article is to present our own vision of the existing problems in the training of personnel for the agroindustrial complex of Ukraine and analyze the psychological, pedagogical, and economic concepts considered to be the scientific basis for the activation and increase of the efficiency of agrarian education in the educational establishments of the state.

The research findings allow us to draw the following conclusions:

1. Development trends in the agrarian education in Ukraine in recent years are characterized by both negative and positive factors.

A). Negative factors:

- underfunding of education by the state;
- self-withdrawal of the state from the process of training specialists for the agrarian sector;
- lower accessibility to higher education due to increase of its cost;
- a decline in demand for highly skilled agricultural workers in connection with the decline of many industries;
- practical specialist training dynamics falling behind the dynamics of industrial relations;
- loose connection of agrarian education with specific problems of agricultural production, economy, and society;
- passive attitude towards the implementation of educational innovation policy;
- absence of economic, legal, and moral responsibility of the specialists providing knowledge;
- lack of quality control of education in accordance with the standards of transnational education;
- uncertainty created by the economic and socio-political situation in Ukraine.

B). Positive factors:

- complete modernization of higher education in accordance with the requirements of the market economy in terms of compatibility of the length of education and diplomas with the EU and the US requirements;
- significantly improved technical support of higher education establishments;
- increased mobility of students and teachers during the training period;

- introduction of distance learning;
- possible employment of graduates of agrarian Ukrainian educational institutions in the European integrated space;
- expansion of cooperation prospects for scientists from agrarian universities of Ukraine with the scientific centers of Europe.

2. It was established that the qualitative indicators of the agrarian specialists' labor in conditions of multi-vector production activity to a large extent depend on their economic literacy. Therefore, it is expedient to develop higher education institutions in the agrarian sector in order to improve the quality of economic grounding for all specialists, especially in acquisition of managerial and economic knowledge.

3. When summarizing the results of the analysis of psychological and pedagogical reference materials and students' survey, a number of factors have been identified that can influence the emotional quality of learning: social impact; coordination of the positions of the authorities and the public with regard to the educational policy issues; re-established state ideology; national quality of life; emotional state of Ukrainian citizens; initial level of education of the applicants; high qualification of teachers, their pedagogical skills and tact; the quality of textbooks and manuals; moral and psychological climate in the team; terms of training; caring attitude of the administration; and presence of the "legal" psychological service at the university

4. In order to quickly adapt to the labor market, as well as to work effectively in the private sector, or open own business, it is expedient to provide a thorough (combined) training to specialists in the agricultural sector.

5. Given the strategic importance of the agricultural sector for the country the basis for state support of agricultural students is a qualitative system of privileges, loans, grants, incentives, and free education scheme.

6. Agrarian universities should become centers of education for workers of agro-industrial complexes in the regions. They are to be tasked with certification of agricultural producers. The certificate will confirm that its owner has mastered a set of state-established scientific, legal and moral norms governing the relationship of man to land. Such a certificate will give its owners the right to sell the commodities produced by them, guaranteeing the required quality and the owner's legal responsibility in case the established norms are violated. The validity period of the certificate is to be three years.

Given the strategic importance of the agrarian sector of production, it is worthwhile developing a concept for further reformation of the structure

Agrarian education of Ukraine: psychological, pedagogical, and economic...

of agrarian education in Ukraine and a mechanism for its financing on the basis of modern trends in the development of society and business, taking into account the common European values.

The issues of training of agricultural specialists with different skills in the current conditions are not sufficiently investigated either, there is insufficient knowledge concerning the prospective professions in the agrarian sector.

1. Вступ

Інтеграція економіки України в світовий економічний простір вимагає реформування переважної більшості вітчизняних галузей, особливо базисних. Аграрна сфера належить до стратегічно важливих складових національної економіки, є ключовою ланкою соціально-економічної системи країни, основою її продовольчої безпеки. Інноваційне перетворення аграрного виробництва вимагають кардинального переосмислення і фундаментального перепроєктування, тобто реінжинірингу, процесів навчання, перепідготовки і підвищення кваліфікації трудових ресурсів, залучених до українського агропромислового комплексу (АПК).

Концепція реформування і розвитку аграрної освіти та науки, схвалена 6 квітня 2011 року Кабінетом Міністрів України, підкреслила, що сучасний стан економіки країни потребує створення нової системи інноваційного розвитку агропромислового сектору «освіта-наука-виробництво», а також поглиблення співпраці центральних та місцевих органів виконавчої влади у вирішенні питань функціонування і розвитку аграрної освіти та науки. Стару систему характеризують: невизначеність на державному рівні пріоритетних напрямів розвитку аграрної науки; недосконалість формування державного замовлення на наукову продукцію, а також відсутність ефективної системи впровадження наукових розробок в агропромислове виробництво; неефективність форм і методів розповсюдження агрознань серед дрібних виробників сільськогосподарської продукції; інертність в управлінні інноваційними процесами в аграрній освіті.

Окрім розв'язання вище зазначених проблем на сьогодні досить актуальним, щодо актуалізації якості навчання в аграрних ВНЗ, залишається питання фінансування аграрної освіти в Україні, психолого-педагогічні проблеми підготовки агрофахівців, проблема полівалентності спеціалістів сільськогосподарського виробництва та їх економічної грамотності, аналіз впливу на вирішення проблемних

питань підготовки фахівців-аграріїв таких чинників як впровадження в організацію освіти країни положень Болонської Конвенції та досвіду країн Європи та інше.

Питання фінансування освіти, проблеми у сфері навчання та формування кадрового потенціалу розглядали в своїх працях О.Ю. Амосов, М.О. Бесєдін, М.К. Долщинін, В.Г. Галанець, М.Й. Малік, М.М. Мартиненко, М.П. Поліщук, П.Т. Саблук, В.В. Юрчишен, К.І. Якуба. Серед зарубіжних науковців роль фахових знань та досвіду в досягненні кращих результатів в товаровиробництві піднімали Е. Брукінг, Г. Мінса, Р. Нельсон, С. Дж. Уінтер, П. Друкер, Г. Бекер, Т. Шульц, К. Свейбі, Т. Сакайя та інші. Шульц і Бекер розробили концепцію людського капіталу, за якої освіта – це інвестування в індивідів, що породжує віддачу, як і будь-яке інше капіталовкладення. Канвою останніх публікацій провідних вчених України і країн Східної Європи є переконання, що в умовах глобалізації знання, в тому числі і фахові, розглядаються як потужний інструмент впливу супердержав, транснаціональних корпорацій на світову економіку, а роль інноваційної освітньої політики держави полягає в забезпеченні умов для становлення і розвитку інноваційного середовища сприяючого механізмів інноваційної діяльності яка є генератором прогресу держави (Дем'яненко М.Я., Кірейцев Г.Г., Саблук П.Т., Цуркану В.І., Швець В.Г. та інші). Роботи названих та багатьох інших науковців, що вивчали чи продовжують досліджувати згадані вище проблеми, складають основу наукового підходу до вивчення питання підвищення якісного показника фахової грамотності аграріїв та його впливу на результативність їх праці. Дане питання є постійно активним і завжди актуальне.

Метою статті є викладення власного бачення існуючих проблем в підготовці кадрів для агропромислового комплексу України та аналіз психолого-педагогічних і економічних концепцій, які розглядаються як наукова основа активації та підвищення ефективності аграрної освіти в навчальних закладах держави.

Відповідно до сформульованої мети визначені **завдання дослідження**:

1. З'ясувати тенденції сучасної освітньої політики України.
2. Дослідити методологічні принципи формування кадрового потенціалу АПК.
3. З'ясувати тенденції розвитку аграрної освіти країни.

4. Аргументувати необхідність економічної грамотності спеціалістів сільського господарства.

5. З'ясувати чинники впливу на задоволеність студентів навчанням.

6. Обґрунтувати потребу в освітній сертифікації виробників сільськогосподарської продукції.

Методологічну основу дослідження склали психологічні принципи та положення про системний підхід до розуміння особистості, про діяльнісний підхід до розвитку особистості, про готовність особистості до навчальної діяльності. Також було використано комплекс взаємопов'язаних методів: теоретичні- для аналізу, зіставлення, порівняння, узагальнення, систематизації наукової літератури з питань аграрної освіти в Україні та країнах Східної Європи; емпіричні – спостереження та бесіда з метою виявлення ставлення студентів до змісту та організації навчального процесу; експертні методи – для отримання порівняльних оцінок; методи системного аналізу – для визначення найбільш ефективних методів управління системою аграрної освіти; метод групування – для виявлення чинників, що впливають на рівень фахових знань та рівень задоволеності навчанням.

Логіка подання досліджуваного матеріалу побудована на найсучаснішому підході до розгляду суті ефективності, а саме трактуванні ефективності як ступеня відповідності еталону. Цей підхід виник в межах концепції бенчмаркінгу, яка передбачає співставлення власних показників ефективності з еталонними (кращими департаментами та вищими навчальними закладами як України так і країн Європи) в аналогічній галузі. При цьому зіставлення показників ефективності дає можливість визначити уразливі і раціональні сторони діяльності навчального закладу порівняно з аналогічними і лідерами, а особам причетним до керування навчальним закладом – зрозуміти правильність керівної стратегії.

2. Освітня політика України: реалії і проблеми

Євроінтеграційні процеси в Україні, розвиток міжнародного співробітництва, участь у міжнародному розподілі та кооперації праці, залучення іноземних інвестицій в економіку України, вихід вітчизняних підприємств на міжнародні ринки капіталу потребують істотного реформування підготовки управлінських кадрів. При чому проблема такого реформування збіглася у часі із змінами і тенденціями в освітній діяльності європейського контингенту шляхом зближення різних

освітнянських шкіл, уніфікації організації навчального процесу, формування єдиного освітнього простору.

В 2005 році Україна приєдналася до Болонської Конвенції і розпочала цілеспрямовану роботу щодо реформування системи вищої освіти на загальноприйнятих європейських принципах. Істотно посилює даний процес задекларований Україною європейський вибір і вектор розвитку.

Освітня діяльність відповідно до вимог Болонської декларації – це насамперед нова філософія освіти, нові принципи організації навчального процесу, новий тип відносин між студентом і викладачем, сучасні технології опанування знань, прозорість навчального процесу тощо. При цьому поряд із новаціями удосконалюються і національні надбання та традиції вищої аграрної освіти, зокрема організаційні, навчальні, методичні, морально-етичні засади [1, с. 332].

Основна мета освітньої політики України має зводитися до:

– формування збагаченого, інтелектуально розвинутого, фізично і психологічно здорового покоління;

– збереження та реалізації освітнього потенціалу на рівні економічно розвинутих країн світу;

– ефективного структурного реформування освіти, спрямованого на кадрове і наукове забезпечення реалізації загальнодержавних програм у пріоритетних галузях економіки.

Досвід економічно успішних держав переконує, що визначальним фактором їх економічного зростання є не матеріальна, а інтелектуальна складова – знання людини (людський капітал, інтелектуальний потенціал). Останні категорії значною мірою залежать від ефективності, якості та змісту освітньої системи держави. Особлива роль відводиться вищій школі, адже саме тут формується особистість яка в суспільстві виконує роль інтелектуального носія є основою науково-професійного потенціалу держави.

Початок ХХІ століття характеризується значним прискоренням в процесі глобалізації, який за своїм змістом та структурою є досить складним та неоднозначним. Виникають труднощі в плануванні економічної політики і процесі нарощування конкурентоспроможності та сталості державної економіки. Незаперечним стає факт необхідності дослідження ролі освіти в процесі економічної глобалізації.

Це пов'язано з тим, що важко провести чітку межу між суто економічними і культурними, політичними і освітніми процесами. Освіта,

Agrarian education of Ukraine: psychological, pedagogical, and economic...

інтелект, як і культура загалом, стають компонентами сучасної економіки. Економіка, знання, інновації – ось точки перетину економіки, науки, освіти. В силу багатьох причин вчені пропонують одним із компонентів економічної політики України в умовах глобалізації розглядати інтеграційні процеси в галузі освіти. Виходячи зі світових тенденцій і сучасних реалій у сфері вищої освіти України, процеси інтеграції доцільно було б скерувати таким чином:

- 1) розуміти приєднання нашої країни до Болонського процесу як потрібний, але не єдиний крок;
- 2) визначити принципово нові засади фінансування освітніх і наукових процесів;
- 3) створити нові для нашої країни, але вже значно поширені у світі типи університетських містечок, технопарків тощо, які б уможливили здійснення фундаментальних наукових досліджень разом з підготовкою майбутніх фахівців.

На сучасному етапі розвитку України процеси взаємодії науки і освіти зіштовхуються з об'єктивними труднощами їх формування та розвитку. Насамперед проблема полягає в тому, що відсутній системний підхід в дослідженні регіональних та галузевих аспектів розвитку вищої школи. Це відповідно призводить до:

- по-перше, зниження конкурентоспроможності вищої школи на ос-нові урахування потреб виробництва;
- по-друге, формування неадекватної мотивації до праці випускників;
- по-третє, невідповідності підготовлених вузами фахівців навчальним потребам економіки; по-четверте, неможливості подолання практики номенклатурної системи підбору кадрів [2, с. 3].

3. Формування кадрового потенціалу

Україна є одним із провідних виробників продовольства в світі. Це авангардна аграрна держава Європи із значними можливостями для подальшого розвитку сільського господарства та перетворення його у високоефективний експортоспроможний сектор економіки. Велика роль в цьому процесі відводиться підготовці та забезпеченню сільсько-господарського виробництва висококваліфікованими фахівцями.

В умовах реформування вітчизняної економіки, слід визначити значи-мість загального рівня знань в суспільстві, що є основою людського капіталу й оновлення суспільства. Це потребує включення до

програм реформування української економіки освітнього фактора як першооснови розвитку. Питання освіти і науки не повинні залишатися автономними, вони мають пов'язуватися із зростанням продуктивності праці та технологізацією економіки, що скорочуватиме розрив між реальною економікою та освітою й сприятиме системним змінам у суспільстві [3, с. 61].

Кадровий чинник завжди належав до вирішальних. Однак його значення особливо зростає на перехідних періодах і тим більше у кризових ситуаціях, коли потрібно створювати нові підходи до організації управління, які б відповідали умовам не тільки сьогодення, а й майбутнього.

Враховуючи вищенаведене, формування кадрового потенціалу має ґрунтуватись на таких основних засадах, як науковість, системність, динамізм, диференційність (ситуаційність) [4, с. 14].

Формування кадрового потенціалу агроформувань має бути спрямоване на врахування екологічного аспекту, збереження та поновлення родючості ґрунтів, відновлення насінницької й племінної роботи; раціонального розміщення і спеціалізації сільськогосподарського виробництва; забезпечення функціонування різних форм господарювання та розвитку відносин власності, що на сучасному етапі є однією з передумов розвитку аграрного сектора.

До методологічних принципів формування кадрового потенціалу в аграрному секторі відносять: визначальне місце керівників та їх незамінність у системі виробничих відносин; відповідальність керівників; компетентність управлінців; орієнтація на новітні досягнення вітчизняних та зарубіжних технологій; освоєння, сприйняття та вміння реалізації новітніх соціально-економічних процесів і явищ, притаманних сучасному становищу; стратегічність мислення; вміння керівників формувати команду; прогнозування соціально-економічних наслідків виробничої діяльності [5, с. 307].

Обов'язковим методологічним аспектом компетентної організації формування кадрового потенціалу є постійне навчання, спеціальна підготовка кадрів управління і безперервне озброєння науковими (теоретичними та практичними) знаннями на всіх етапах просування по ієрархічних сходинках [6, с. 226].

Методологічний аспект формування кадрового потенціалу полягає в тому, що розвиток (динаміка) виробничих відносин повинні забезпечуватись випереджаючим динамізмом практичної підготовки керів-

ника. Процес змін об'єкта управління відбувається безперервно і є результатом цього розширення, ускладнення та появи нових зв'язків між елементами системи управління. Тому для управління розвитком виробничих відносин розвиток керівника, його озброєння теоретичним та практичним інструментарієм повинні йти на крок попереду від перших [7, с. 218].

Детальний аналіз наукових праць вітчизняних та зарубіжних учених (С. Дубенка, П. Журавльова, С. Карташева, Р. Марра, В. Олуйка, Г. Шмідта та інших), показує, що у вітчизняній науці підхід до розуміння кадрового потенціалу суттєво відрізняється від зарубіжних підходів. Одним із пояснень цього є те, що процес формування закордонної культури відтворення та раціонального управління професійними можливостями людини визрівав природно-історичним шляхом, паралельно з розвитком промисловості, науки, ринкових та соціальних відносин. Певний дисбаланс ролі держави в управлінні відтворенням та раціональним використанням кадрового потенціалу суспільства в Україні є результатом модернізації політичної та економічної системи в країні.

Проблема фахової грамотності кадрового персоналу АПК України є багатогранною і характеризується складністю розв'язання. Її вирішення на тому чи іншому етапі функціонування аграрного сектора економіки, залежить від ряду факторів: політичних, економічних, науково-технологічних, організаційних, соціально-демографічних, природно-географічних тощо.

Сучасний етап роботи аграрно-промислового комплексу України, за оцінкою багатьох науковців, є одним із найскладніших порівняно із попередніми, і характеризується сукупністю специфічних ознак та проблем, які відзначаються на його результативності. Найбільш вагомими із них є: політична та економічна кризи; військова ситуація; галузеві реформування; нескорегованість стратегічного напрямку діяльності; недостатній рівень кваліфікації фахівців; варварська експлуатація агроугідь, низький показник економічних знань управлінців, відсутність відповідної інфраструктури для функціонування інноваційної економіки; проблема зайнятості сільського населення; багатопрофільний зміст селянської праці; відсутність бази для залучення математичного апарату та інформаційних технологій; низький рівень мотивації трудової діяльності; недостатнє фінансування аграрної сфери виробництва і,

зокрема, навчальних закладів, що готують фахівців для неї. Негативний відбиток на забезпечення розвитку сільського господарства і сільських територій накладає також відсутність в Україні Державної системи сприяння і безпеки аграрного підприємництва [8, с. 264].

4. Тенденції розвитку аграрної освіти України

Аналіз наукових робіт і наші власні дослідження показують, що домінуюче значення в процесі набуття знань має фахова освіта. В силу низки причин вітчизняна вища освіта в цілому і особливо аграрна зокрема, потребує змін. Для розв'язання цих проблем доцільно використовувати методики поширені в економічно розвинених країнах. Процес змін у країнах Центральної і Східної Європи надав Європейському Союзу унікальну можливість створення ефективних програм допомоги цим країнам для ефективного проведення реформ у економічній і соціальній сферах, зокрема у сфері вищої освіти.

В умовах недостатнього фінансування освіти в Україні, надіятися на покращення матеріально-технічного забезпечення університетів держави для проведення наукових досліджень надіятися не можна. У зв'язку з цим необхідно вишукувати інші шляхи, які б дозволили покращити рівень технічного забезпечення наукових досліджень. Одним з таких є подальше поглиблення міжнародної співпраці із закордонними навчальними закладами країн Європейського союзу, оскільки в них останніми роками створені новітні науково-дослідні лабораторії, в яких можна проводити експериментальні дослідження за різними напрямками на достатньо високому рівні.

Технічна допомога у сфері вищої аграрної освіти з боку ЄС характеризується появою новаторських програм і підходів до фінансування реформ вищої аграрної освіти. Ця підтримка багато в чому спрямована на підвищення якості вищої аграрної освіти в країнах Центральної та Східної Європи відповідно до світових і європейських стандартів. При цьому даним державам було надане право визначення своїх державних цілей, концептуалізації своєї політики та розробки стратегії співробітництва з ЄС у сфері вищої аграрної освіти [9].

Підтримка України державами ЄС сприяла тому, що сьогодні навчальні процеси в багатьох аграрних вищих навчальних закладах України проводяться на рівні європейських. Модель заняття з комплексним інформаційним впливом стала можливою з впровадженням

Agrarian education of Ukraine: psychological, pedagogical, and economic...

в навчальний процес новітніх інформаційних технологій: мультимедійної проєкції, інтерактивних дошок, комп'ютерно-програмних засобів інтенсивного вивчення предмета, комп'ютеризованих лінгафонних комплексів, перспективних технологій навчання через Інтернет (в т.ч. дистанційного навчання). Фактично мова йде про нову модель системи передачі-отримання знань, що будується, на відміну від систем традиційних, на зовсім інших психологічних і педагогічних аспектах. Викладач стає не наставником, а навігатором у світі інформації, що передбачає більшу самостійність слухачів у пошуках і засвоєнні нових знань. Таким чином досягається високий рівень інтенсифікації навчального процесу.

Одним із чинників, що перешкоджають широкому впровадженню в педагогічну практику комплексної моделі в цілому або її окремих складових, є недостатня підготовленість педагогічного складу до діяльності із сучасними мультимедійними та комп'ютеризованими технічними засобами навчання.

5. Економічна грамотність агрофахівців

Вивчення специфіки діяльності аграрних сфер економіки розвинутих країн показує, що в основі їх успіху лежить не тільки високий рівень спеціальних знань, але і обов'язкова економічна грамотність фахівців. До прикладу, фермеру для успішної діяльності необхідні не лише спеціальні знання з рослинництва, тваринництва, механізації, а й обізнаність у сфері ведення аграрного бізнесу.

Економічні знання ціняться за їх зв'язок з практикою господарювання.

Особливу роль у здобутті економічних знань повинна зіграти, уже згадувана нами, неперервна підготовка спеціалістів. Вона розпочинається ще в навчальному закладі і направлена на те, щоб майбутні спеціалісти неекономічного профілю оволоділи, по-перше, знаннями закономірностей, принципів, основних особливостей і методів організаційно-економічного функціонування і розвитку виробничих систем; по-друге, умінням ставити задачі, аналізувати організаційно-економічний стан виробничих систем, розкривати наявні резерви, розробляти і приймати рішення з урахуванням економічних умов; по-третє, навичками розв'язання організаційно-економічних задач стосовно різних виробничих систем і прийняття на цій основі рішень, в яких би максимально враховувались інтереси національного господарства [10, с. 36].

Узагальнюючи результати, та враховуючи сформульовані вище вимоги, пропонуємо план їх реалізації, що містить чотири розділи: формування у студентів економічного мислення; економічна освіта, закріплення і розвиток у студентів економічних знань; покращення економічної підготовки викладачів неекономістів і участь їх у розвитку в студентів економічного мислення.

Перший етап стратегії реалізують викладачі суспільних, загально-наукових і загальноекономічних дисциплін. Для цього елементи наскрізної економічної підготовки визначаються у відповідності до кожної спеціальності. Наприклад, для курсу математики доцільно включити основи лінійного програмування, теорії ймовірностей і математичної статистики з економічною постановкою задач (зокрема задачами ризикології); прогнозні моделі економічних систем; сітьові та балансові методи та моделі тощо.

Другий етап реалізують кафедри економічних дисциплін.

Третій – передбачає використання у найрізноманітніших формах економічних знань, отриманих до цього. Вирішальну роль грає тісна співпраця усіх кафедр навчального закладу та координація по дисциплінах, що вивчаються.

6. Задоволеність навчанням

Навчання виконує центральну функцію в розумовому розвитку і підготовці студента до трудової діяльності і є видом суспільної праці. Процес отримання освіти пов'язаний зі значними психічними і розумовими навантаженнями особистості, що сприяє появі небезпеки виникнення у неї незадоволеності навчанням. Наслідком може бути дезорганізація її поведінки та діяльності. Результатом можуть бути: неповне освоєння програми; пропуск занять; виникнення внутрішньоособових і міжособових конфліктів та іншої девіантної поведінки. Через низький рівень задоволення навчанням з'являється частина тих учнів (студентів), які стають на шлях правопорушень. Крім того, проблеми з навчанням здатні викликати виникнення нестабільності у сімейних відносинах, конфліктах з друзями та однокурсниками, ставити питання про цілеспрямованість подальшого навчання.

Таким чином, через проблеми, пов'язані з низьким рівнем задоволеності навчанням, зокрема студентів, Україна щорічно, по причині відчислення, втрачає значну кількість потенційних спеціалістів, а серед

тих, хто отримує дипломи близько третини фахівців, мають низький рівень кваліфікації.

Вирішення цієї проблеми вимагає пошуку шляхів виявлення психологічних умов, що сприяють задоволенню особистості навчанням, а також аналізу основних факторів впливу на емоційну якість навчання.

Нами виявлено основні соціально-психологічні чинники, що впливають на задоволеність навчанням (об'єктивні: фактори соціального середовища; демографічні фактори; стан фізичного здоров'я, і, суб'єктивні: внутрішня розумова підготовка; зовнішня соціальна поведінка) [11, с. 59].

Великий вплив на задоволеність навчанням має загальнодержавна якість життя, емоційний стан громадян країни. Якщо є єднання, гуманні стосунки, єдина мета, інтереси, прагнення, патріотизм, то задоволеність навчанням, а відповідно, і якісний показник зростають.

Наші дослідження факторів позитивного впливу на особистість в процесі отримання знань переконують в необхідності функціонування в аграрних ВНЗ психологічної служби. Така служба має бути «узако-нена» на рівні з іншими підрозділами навчального закладу.

7. Освітня сертифікація виробників сільгосппродукції

Частина здобутих в навчальному закладі знань з часом втрачають свою актуальність. Таким чином виникає потреба в розробці дієвої методики організації перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців.

Безпосередніми виконавцями цієї роботи для працівників агросектору мають бути вищі навчальні заклади, а організаторами – управління агропромислового розвитку.

Слід відмітити, що якої б структури не набула сукупність взаємо-пов'язаних способів та прийомів цілеспрямованого проведення роботи по збагаченню та оновленню знань спеціалістів сільського господарства, вона мусить мати законодавчу основу, бути періодичною і базуватися на науковому підході щодо збереження балансу між максимальною віддачею землі та мінімальною шкодою для неї і оточуючого середовища.

Аграрна сфера є основою продовольчої безпеки держави, тому некомпетентність в сільськогосподарському виробництві є неприпустимою. Адже знищені чорноземи є невідтворювальним ресур-

сом. Як власник автомобіля не має права сідати за кермо без документа, що засвідчує знання ним відповідних правил, так і власник землі (постійний чи тимчасовий) не має права використовувати її без засвоєння сукупності установлених державою норм та відповідних знань.

Ми вважаємо, що право на виробництво сільськогосподарської продукції має бути засвідчене відповідним документом (сертифікатом) державного зразка, виданим вищим навчальним закладом або відповідним органом. Випускники аграрних ВНЗ такий документ отримують разом з дипломом, а всі інші – після проходження належного курсу навчання. Термін дії сертифіката – три роки. Для продовження строку потрібно пройти курси підвищення кваліфікації. Освітня сертифікація є не примхою збоку держави, а необхідністю продиктованою продовольчою та екологічною безпекою.

8. Висновки

Вірогідність основних висновків статті забезпечується методологічною обґрунтованістю її вихідних положень, застосуванням комплексу взаємодоповнюючих методів, адекватних меті та завданням дослідження, кількісним і якісним аналізом матеріалу, його відповідності реальній ситуації.

1. Тенденції розвитку аграрної освіти в Україні за останні роки характеризуються як негативними так і позитивними ознаками.

А). Негативні ознаки:

- недостатнє фінансування освіти державою;
- самоусунення держави від процесу підготовки кадрів для аграрної сфери виробництва;
- зниження доступності вищої освіти через зростання її вартості;
- спадання попиту на висококваліфікованих фахівців-аграріїв в зв'язку з занепадом багатьох галузей виробництва;
- відставання динаміки практичної підготовки фахівця від динаміки виробничих відносин;
- слабкий зв'язок аграрної освіти з конкретними проблемами розвитку сільськогосподарського виробництва, економіки та суспільства;
- інертність щодо втілення освітньої інноваційної політики;
- відсутність економічної, правової та моральної відповідальності фахівців, що надають знання;

Agrarian education of Ukraine: psychological, pedagogical, and economic...

- відсутність контролю якості освіти відповідно до стандартів транснаціональної освіти;
- наявність невизначеності яку продукує економічна та суспільно-політична ситуація в Україні.

Б). Позитивні ознаки:

- повна модернізація вищої освіти згідно з вимогами ринкової економіки в напрямку сумісності тривалості освіти і дипломів із країнами ЄС та США;
- значне покращення технічного забезпечення ВНЗ;
- розширення мобільності студентів і викладачів в період навчання;
- запровадження дистанційної форми навчання;
- можливість працевлаштування випускників аграрних навчальних закладів України в євроінтеграційному просторі;
- розширення перспектив співпраці науковців аграрних університетів України із науковими центрами Європи.

2.3 метою швидкої адаптації на ринку праці, а також для роботи у приватному секторі, або для відкриття власної справи доцільно фахівцям аграрного профілю давати ґрунтовну полівалентну освіту.

3. З'ясовано, що якісні показники праці фахівців – аграріїв в умовах багатовекторної виробничої діяльності, в значній мірі залежать від їх економічної грамотності. Тому доцільно ВНЗ аграрного профілю розробити заходи щодо підвищення якості економічної підготовки всіх спеціалістів, особливо в надбанні організаційно-економічних знань.

4. Враховуючи стратегічне значення для України аграрного сектору економіки є підстава для державної підтримки студентів-аграріїв якісно розробленою системою пільг, кредитів, грантів і заохочень, безоплатною освітою.

5. Шляхом узагальнення результатів аналізу наукової психолого-педагогічної літератури і опитування студентів, визначено ряд факторів здатних впливати на емоційну якість навчання: соціальний вплив; узгодження позицій влади і громадськості відносно проблеми освітньої політики; вивірена державна ідеологія; загальнодержавна якість життя; емоційний стан громадян України; початковий рівень знань здобувачів освіти; висока кваліфікація викладачів, їх педагогічна майстерність і такт; якість підручників і навчальних посібників; морально-психологічний клімат в колективі; умови навчання; турбота адміністрації; наявність «узаконеної» психологічної служби ВНЗ тощо.

6. Аграрні університети мають стати центрами освіти працівників сільськогосподарського виробництва регіонів. Саме на них має бути покладене державне завдання сертифікації агровиробників. Наявність сертифіката буде засвідчувати, що власник засвоїв сукупність установлених державою наукових, юридичних та моральних норм регулюючих відношення людини до землі, даватиме право його власнику на збут виробленої ним продукції, гарантуватиме якість продукції та юридичну відповідальність власника в разі порушення встановлених норм. Термін дії сертифіката не більше трьох років.

Виходячи із стратегічної важливості аграрної сфери виробництва перспективною є розробка концепції подальшого реформування структури аграрної освіти в Україні та механізму її фінансування на основі сучасних тенденцій розвитку суспільства і бізнесу, враховуючи загальноєвропейські традиції. Недостатньо дослідженими також залишаються питання доцільності підготовки в умовах сьогодення агрофахівців комбінованого профілю, а також маловивченим є питання перспективних спеціальностей аграрної сфери.

Список літератури:

1. Швець В.Г. Болонський процес і стратегія обліково-аналітичної освіти в класичних університетах. *Збірник наукових праць ПДАТУ*. 2009. № 17. Т.2. С. 331-337.
2. Бахмат М.І. Освітня діяльність вищої школи та її роль в процесах глобалізації економіки. *Збірник наукових праць ПДАТУ*. 2009. № 17. Т.2. С. 3-4.
3. Курець В.С., Струк Н.С. Джерела фінансування загальноосвітніх шкіл в період євроінтеграції економіки України. *Наука й економіка: Науково-теоретичний журнал Хмельницького економічного університету*. Хмельницький, 2008. Вип.1 (9). С. 60-64.
4. Кириленко І.Т. Кадрове забезпечення АПК – важлива складова аграрних реформ. *Економіка АПК*. 2004. № 11. С. 12-17.
5. Тебенко В.М. Кадрове забезпечення АПК. *Науковий вісник НАУ*. Київ, 2001. Вип.41. С. 305-311.
6. Сухоставець А.І. Кадровий потенціал села: проблеми кваліфікації. *Збірник наукових праць*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції Луганського МАУ. Луганськ, 2002. Вип.141-ІІ. С. 225-228.
7. Дачій Н.В. Економічна ефективність використання трудових ресурсів у сільському господарстві. *Вісник СНАУ*. Серія: Фінанси та кредит. Вип. 2. Суми, 2003. С. 215-221.
8. Фугело П.М. Основні аспекти побудови Державної системи сприяння і безпеки агропідприємництва. *Збірник наукових праць ПДАТУ*. 2012. № 20. С. 262-267.

9. Євробюлетень. Інформаційне видання Представництва Європейської комісії в Україні, Молдові та Білорусі. Київ, 2005. № 5.
10. Сабуров Е.Ф. О некоторых экономических аспектах. *Вестник высшей школы*. 1988. № 11. С. 18-24.
11. Васильева Е.Н., Фугело Н.А. Удовлетворенность обучением-активная проблема образования. *Научный взгляд*. Київ, 2017. № 6 (38). С. 49-79.

References:

1. Shvets V.H. (2009) Bolonskyi protses i stratehiia oblikovo-analitychnoi osvity v klasychnykh universytetakh [Bolonskiy process and strategy of account-analytical formation in classical Universities]. *Zbirnyk naukovykh prats PDATU*, no. 17, pp. 331-337.
2. Bakhmat M.I. (2009) Osvitianska diialnist vyshchoi shkoly ta yii rol v protse-sakh hlobalizatsii ekonomiky. [Educational activity of higher school and hisrole is in the processes of globalization of economy]. *Zbirnyk naukovykh prats PDATU*, no. 17, pp. 3-4.
3. Kurets V.S., Struk N.S. (2008) Dzherela finansuvannia zahalnoosvitnikh shkil v period yevrointehratsii ekonomiky Ukrainy [Sources of financing of secondary schools during the period of European integration of the economy of Ukraine]. *Nauka y ekonomika: Naukovo-teoretychnyi zhurnal Khmelnytskoho ekonomichnoho universytetu. Khmelnytskyi*, Vol.1 (9), pp. 60-64.
4. Kyrylenko I.T. (2004) Kadrove zabezpechennia APK – vazhlyva skladova ah-rarnykh reform [Personnel maintenance of agroindustrial complex is an important component of agrarian reform]. *Ekonomika APK*, no. 11, pp. 12-17.
5. Tebenko V.M. (2001) Kadrove zabezpechennia APK [Personnel maintenance of agroindustrial complex]. *Naukovyi visnyk NAU*. Kyiv, vol. 41, pp. 305-311.
6. Sukhostavets A.I. (2002) Kadrovyi potentsial sela: problemy kvalifikatsii [Human resource potential of the village: qualification problems]. *Zbirnyk naukovykh prats: materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii Luhanskoho MAU. Luhansk*, vol.141-II, pp.225-228.
7. Datsii N.V. (2003) Ekonomichna efektyvnist vykorystannia trudovykh resursiv u silskomu hospodarstvi [Economic efficiency of labor resources utilization in rural state gifts]. *Visnyk SNAU. Seriya: Finansy ta kre-dyt*. Vol. 2, pp. 215-221.
8. Fuhelo P.M. (2012) Osnovni aspekty pobudovy Derzhavnoi systemy spryiannia i bezpeky ahropidpriemnytstva [The main aspects of the construction of the state system of promotion and safety of agroindustry]. *Zbirnyk naukovykh prats PDATU*. No. 20, pp. 262-267.
9. Yevrobiuletен. Informatsiine vydannia Predstavnytstva Yevropeiskoi komisii v Ukraini, Moldovi ta Bielorusi. Kyiv, 2005. № 5.
10. Saburov E.F. (1998) O nekotorykh ekonomicheskikh aspektakh [On some economic aspects]. *Vestnik vyshey shkoly*, no. 11, pp. 18-24.
11. Vasil'eva E.N., Fugelo N.A. (2017) Udovletvorennost' obucheniem-aktivnaya problema obrazovaniya [Learning satisfaction as an active problem of education]. *Naukoviy oglyad*, no. 6 (38), pp. 49-79.